

У статті вивчено особливості формування та реалізації здоров'язбережувальних педагогічних технологій на основі інтеграційного компонента, який передбачає використання міжпредметних зв'язків, елементів цілеспрямованого впровадження теоретичних знань у практику виховання, застосування засобів та методів подолання формалізму в навчанні. Проаналізоване поняття "здоров'я" як індивідуальна й суспільна категорія. Сформовано цілісний погляд на індивідуальне здоров'я як чотирикомпонентну модель, що включає соматичний, фізичний, психічний та етичний компоненти. Охарактеризовано функції та компоненти здоров'язбережувальних педагогічних технологій, наведено їх класифікацію.

В статье изучены особенности формирования и реализации здоровьесохранных педагогических технологий на основе интеграционного компонента, который предусматривает использование межпредметных связей, элементов целесообразного внедрения теоретических знаний в практику воспитания, применения средств и методов преодоления формализма в обучении. Проанализировано понятие "здоровье" как индивидуальная и общественная категория. Сформирован целостный взгляд на индивидуальное здоровье как четырехкомпонентную модель, которая включает соматический, физический, психический и этический компоненты. Охарактеризованы функции и компоненты здоровьесохранных педагогических технологий, приведена их классификация.

Authors study the features of forming and implementation of health-protective pedagogical technologies on the basis of integration component which provides for cross-subject connections, elements of expedient involving theoretical knowledge into education, facilities and methods to reduce formalism in education. Concept "health" in terms of individual and public senses is analyzed. Article describes individual health as holistic health which consists of somatic, physical, psychical and ethics components. Functions and components of health-protective pedagogical technologies are described, their classification is given.

УДК 37.015:613

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

О. А. Дарюга, П. В. Хоменко

Пріоритетне завдання діяльності освітніх закладів на сучасному етапі – збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування позитивної мотивації до здорового способу життя у вчителів, учнів та батьків учнів. Важливим завданням реформування освіти в Україні є забезпечення умов формування особистості, яка дотримується здорового способу життя, оскільки здоров'я людини – основа її повноцінного розвитку та здатності до розв'язання соціальних та економічних проблем державотворення.

У Національній доктрині розвитку освіти України XXI ст. визначено, що пріоритетним завданням системи освіти є навчання людини відповідного ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточення як до найвищих суспільних та індивідуальних цінностей [5].

Аналіз досліджень із проблеми формування здоров'язбережувального освітнього середовища шляхом реалізації здоров'язбережувальних освітніх технологій у навчально-виховному процесі (Л. Н. Антонова, І. П. Борисова, Ю. В. Науменко, А. І. Севрук, Е. Н. Вайнер, Н. К. Смірнов, В. Д. Сонькін, В. В. Серіков, Л. П. Вашлаєва, О. В. Петров, Т. С. Паніна та інші), свідчить про спроби вчених переглянути

загальні підходи до формування здоров'язбережувального освітнього середовища, з'ясувати новий зміст, форми, методи реалізації цієї проблеми в умовах сучасної ситуації в освітній сфері. Водночас маємо констатувати брак інтеграційних підходів до проблеми формування здоров'язбережувального освітнього середовища.

Дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри біологічних основ фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету з теми "Теорія та методика біологічної освіти майбутніх фахівців фізичної культури" (протокол № 2 від 17.06.2008 р.). Об'єктом дослідження є теоретико-методичні аспекти реалізації здоров'язбережувальних технологій на інтеграційній основі.

Мета дослідження – розглянути й обґрунтувати аспекти реалізації здоров'язбережувальних освітніх технологій на основі інтеграційного підходу, розкрити поняття "здоров'язбережувальні освітні технології", навести класифікацію зазначених технологій, визначити способи методичного супроводу діяльності педагога з реалізації здоров'язбережувальних освітніх технологій.

За визначенням ЮНЕСКО, педагогічна технологія – це системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів і їх взаємодії, що своїм завданням вважає оптимізацію форм освіти. Будь-яка педагогічна технологія має відповідати основним критеріям технологічності: концептуальності, системності, керованості, ефективності, відтворюваності.

Поняття "здоров'язбережувальні технології" об'єднує всі напрями діяльності загальноосвітнього закладу щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів. Під здоров'язбережувальними технологіями вчені пропонують розуміти: сприятливі умови навчання дитини в школі (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання); оптимальну організацію навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм); повноцінний та раціонально організований руховий режим.

Отже, фізичне здоров'я – це досконалість саморегуляції в організмі, гармонія фізіологічних процесів, максимальна адаптація до навколишнього середовища (педагогічне визначення), а також стан зростання і розвитку органів і систем організму, основу якого складають морфологічні і функціональні резерви, що забезпечують адаптаційні реакції (медичне визначення) [3, 24 – 25].

Характеристика поняття "здоров'я" містить як індивідуальну, так і суспільну характеристику. Здоров'я формується в результаті взаємодії зовнішніх (природних і соціальних) і внутрішніх (спадковість, стать, вік) чинників. Визначають такі ознаки індивідуального здоров'я: специфічна і неспецифічна стійкість до дії деструктивних чинників; показники зростання і розвитку; поточний функціональний стан і потенціал (можливості) організму і особи; наявність і рівень якогонебудь захворювання або дефекту розвитку; рівень морально-вольових і ціннісно-мотиваційних настанов [1, 33].

У зв'язку із цим цілісно індивідуальне здоров'я можна уявити у вигляді чотирикомпонентної моделі, у якій виділені взаємозв'язки різних його компонентів і представлена їх ієрархія:

- ✦ соматичний компонент – поточний стан органів і систем організму людини, основу якого складає біологічна програма індивідуального розвитку, опосередкована базовими потребами, панівними на різних етапах онтогенетичного розвитку;

- ✦ фізичний компонент – рівень зростання і розвитку органів і систем організму, основу якого становлять морфологічно-

логічні і функціональні резерви, що забезпечують адаптаційні реакції;

- ✦ психічний компонент – стан психічної сфери, основою якого є загальний душевний комфорт, що забезпечує адекватну поведінкову реакцію;

- ✦ етичний компонент – комплекс характеристик мотиваційної та інформативної сфери життєдіяльності, основу якого визначає система цінностей, установок і мотивів поведінки індивіда в суспільстві [3, 23 – 25].

Така модель компонентів здоров'я деякою мірою умовна, проте дає змогу, з одного боку, показати багатовимірність взаємовпливу різних проявів функціонування індивідуума, з іншого – більш повно охарактеризувати різні сфери життєдіяльності людини, спрямовані на організацію індивідуального стилю життя, від якого залежить здоров'я особи.

За визначенням В. В. Серікова, технологія у будь-якій сфері – це діяльність, що максимально відображає об'єктивні закони тієї чи тієї наочної сфери, побудована відповідно до логіки розвитку цієї сфери і тому є такою, що забезпечує найбільшу для певних умов відповідність результату діяльності заздалегідь поставленим цілям [6, 27- 28].

Здоров'яформуючі освітні технології, за визначенням Н. К. Смірнова, – це психолого-педагогічні технології, програми, методи, що скеровані на виховання в учнів культури здоров'я, особистих якостей, що сприяють його збереженню і зміцненню, формування уявлення про здоров'я як цінність, мотивацію на ведення здорового способу життя [8, 67].

Здоров'язбережувальна технологія – це умови навчання дитини в школі (відсутність стресу, адекватність вимог, адекватність методик навчання і виховання); раціональна організація навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей і гігієнічних вимог); відповідність навчального і фізичного навантаження віковим можливостям дитини; необхідний, достатній і раціонально організований руховий режим [4, 43].

Основними компонентами здоров'язбережувальної технології є: аксіологічний (виявляється в усвідомленні учнями вищої цінності свого здоров'я); гносеологічний (пов'язаний із набуттям особою необхідних для процесу здоров'язбереження знань і умінь, пізнанням своїх потенційних здібностей і можливостей, інтересом до питань власного здоров'я; здоров'язбережувальний (містить систему цінностей і установок, які формують систему гігієнічних навичок і умінь, необхідних для нормального функціонування організму); емоційно-вольовий (включає прояв пси-

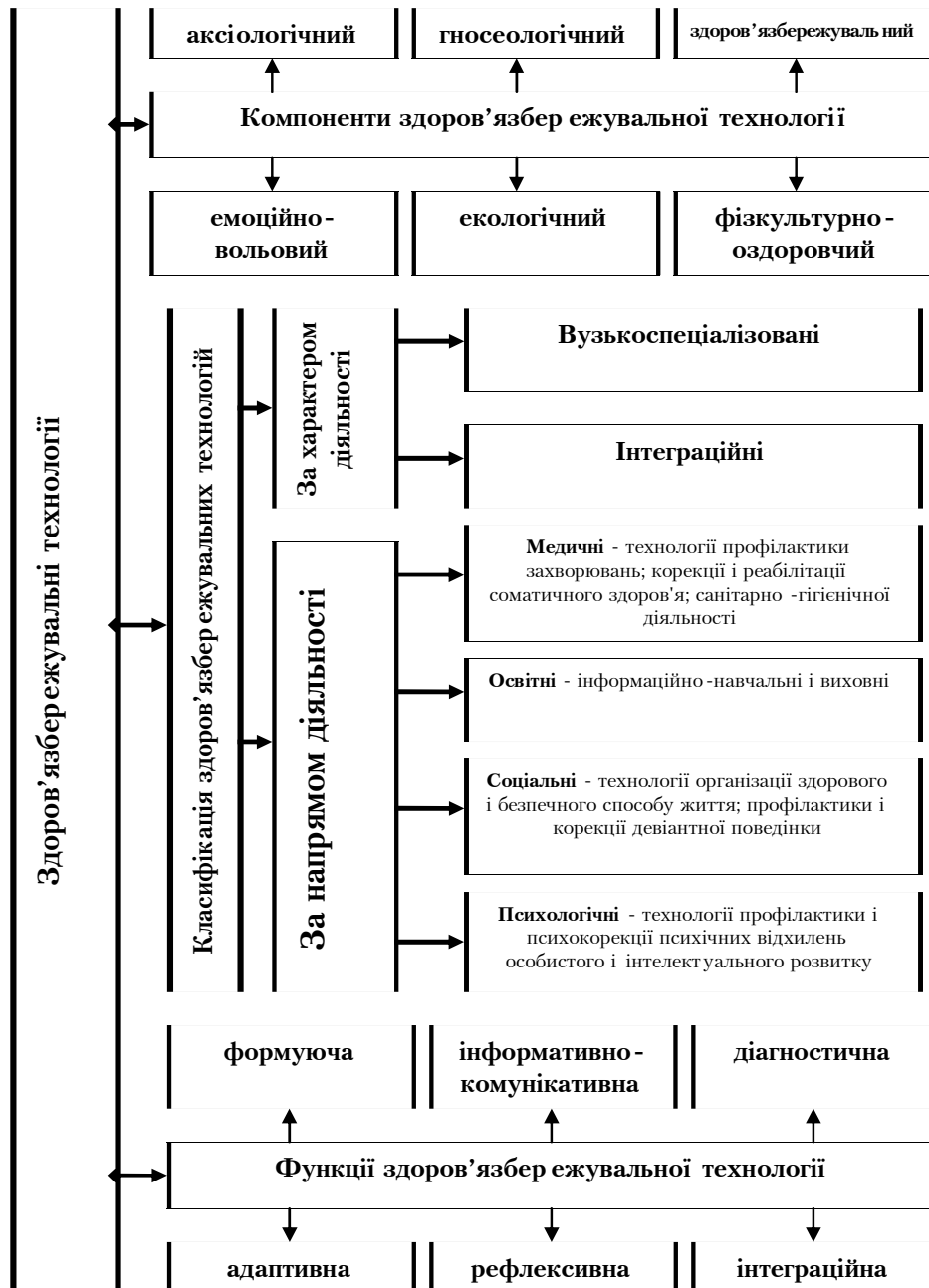

Рис. 1. Класифікація, функції та компоненти здоров'язбер ежувальних технологій у загальноосвітніх закладах

хологічних механізмів – емоційних і вольових); екологічний (ураховує те, що людина як біологічний вид існує у природному середовищі, яке забезпечує людську особу певними біологічними, економічними і виробничими ресурсами, формує її фізичне здоров'я і духовний розвиток); фізкультурно-оздоровчий (припускає оволодіння способами діяльності, спрямованими на підвищення рухової активності, попередження гіподинамії і скерований на засвоєння особистісно-важливих життєвих якостей, які підвищують загальну працездатність, а також навичок особистої і суспільної гігієни).

Найчастіше під функціями здоров'язбер ежувальної технології розуміють такі: фор-

муюча – здійснюється на основі біологічних і соціальних закономірностей становлення особистості, основою формування якої постають спадкові якості, що обумовлюють індивідуальні фізичні і психічні властивості; інформативно-комунікативна, що забезпечує трансляцію досвіду ведення здорового способу життя, спадкоємність традицій, ціннісних орієнтацій, які формують дбайливе ставлення до індивідуального здоров'я, цінності людського життя; діагностична, що полягає у моніторингу розвитку учнів на основі прогностичного контролю, що дає змогу порівняти зусилля і спрямованість дій педагога відповідно до природних можливостей дитини, забезпечує інструменталь-

ний вивірений аналіз передумов і чинників перспективного розвитку педагогічного процесу; адаптивна, що передбачає виховання в учнів спрямованості на здоровий спосіб життя, оптимізацію стану власного організму і підвищення стійкості перед стресогенними чинниками природного і соціального середовища; рефлексивна, що полягає в переосмисленні попереднього особистого досвіду, збереженні і примноженні здоров'я, що допомагає порівняти реально досягнуті результати з перспективами; інтеграційна, що об'єднує народний досвід, різні наукові концепції і системи виховання, спрямовуючи їх шляхом збереження здоров'я молодого покоління [3, 6, 7].

О. Ващенко пропонує класифікацію здоров'язбережувальних технологій, виділяючи такі їх типи:

✦ *здоров'язбережувальні* – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантаження можливостям дитини;

✦ *оздоровчі* – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;

✦ *технології навчання здоров'я* – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання. Ці технології реалізуються завдяки включенню відповідних тем у предмети загальнонавчального циклу, введенню у варіативну частину навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти;

✦ *виховання культури здоров'я* – виховання в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини [3, с. 1 – 6].

Для ефективного засвоєння знань про здоров'я людини із різних дисциплін важливим є встановлення широких зв'язків між ними. Потреба у синтезі наукових знань обумовлена дедалі більшою кількістю комплексних проблем, розв'язання яких можливе лише завдяки залученню знань із різноманітних галузей науки. При цьому постає проблема

формування нового, інтегративного способу мислення.

Під інтеграцією розуміють процес становлення цілісності. Інтеграція визначається як процес взаємопроникнення, але при цьому мають на увазі не розчинення, а єдність елементів, збереження взаємодіючих систем і налагодження між ними взаємних контактів. Інтеграційний компонент здоров'язбережувальних освітніх технологій передбачає об'єднання в одне ціле раніше ізольованих частин, елементів, компонентів знань, що супроводжується ускладненням і зміцненням зв'язків та стосунків між ними.

Формування здоров'язбережувальних освітніх технологій на інтеграційній основі передбачає реалізацію таких вимог до їх реалізації: інтеграційні зв'язки повинні бути спрямовані на всебічний розвиток особистості учня, посилення зв'язків між освітою, розвитком і вихованням. Зв'язки між окремими предметами та навчальними циклами необхідно включати в освітній процес на всіх етапах навчання; потрібна координація навчальних програм на інтеграційній основі.

Методичний супровід діяльності педагога з реалізації здоров'язбережувальних освітніх технологій полягає в озброєнні кожного вчителя необхідним арсеналом методик роботи з учнями із питань здоров'ятворчості, має сприяти використанню кожним із педагогів програм та методів навчання і виховання, що пристосовані до дитини і формують в неї свідому добровільну мотивацію до отримання знань та збереження власного здоров'я.

Загалом процес навчання в умовах здоров'язбережувальної педагогіки складається з трьох етапів, які відрізняються один від одного як специфічними завданнями, так і особливостями методики (Табл. 1).

Аналіз здоров'язбережувальної діяльності загальноосвітніх закладів України дав змогу виділити складові моделі цієї діяльності. Вона має поєднувати такі форми і види роботи: корекція порушень соматичного здоров'я учнів, різноманітні форми організації навчально-виховного процесу з урахуванням їх психологічного та фізіологічного впливу на учнів; контроль за виконанням санітарно-гігієнічних норм організації навчально-виховного процесу; медико-психолого-педагогічний моніторинг стану здоров'я, фізичного і психічного розвитку учнів; розробка та реалізація навчальних програм із формування в учнів навичок ведення здорового способу життя та профілактики шкідливих звичок.

Отже, у цій статті з'ясовано пріоритетність проблеми реалізації здоров'язбережувальних освітніх технологій у навчаль-

Етапи процесу навчання в умовах здоров'язбережувальної педагогіки

Етап	Мета	Завдання
Початкове ознайомлення з основними поняттями та уявленнями	Сформувати в учнів елементарні уявлення про основні поняття здорового способу життя	Сформувати уявлення про елементарні правила збереження здоров'я
		Досягти виконання елементарних правил здоров'язбереження (на рівні первісного вміння)
		Створити мотивацію до ведення здорового способу життя
Поглиблене вивчення	Сформувати повноцінне розуміння основ здорового способу життя	Уточнити уявлення про елементарні правила здоров'язбереження
		Досягти свідомого виконання елементарних правил збереження та зміцнення здоров'я
		Сформувати практичні знання, уміння і навички, необхідні у повсякденному житті
Закріплення знань, умінь та навичок збереження і зміцнення здоров'я та їх подальшого вдосконалення	Сформувати навички збереження здоров'я у повсякденному житті	Досягти стабільності та автоматизму при дотриманні правил збереження здоров'я
		Досягти виконання цих правил відповідно до вимог їх практичного застосування
		Забезпечити варіативне дотримання правил здорового способу життя залежно від конкретних практичних умов

но-виховному процесі як такої, що має визначальний характер для формування здоров'язбережувального освітнього середовища з метою поліпшення здоров'я школярів. Комплексне вирішення проблеми впровадження здоров'язбережувальних освітніх технологій можливе лише на основі інтеграції предметних знань із різних галузей досліджень.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають в обґрунтуванні принципів, методів, умов та етапів упровадження здоров'язбережувальних освітніх технологій, у теоретико-методичному забезпеченні інтеграційної підготовки вчителя до формування здоров'язбережувального освітнього простору.

цесі: проблеми і шляхи їх вирішення // Школа. – 2005. – № 3. – С. 52 – 87.

4. Науменко Ю. В. Здоров'язберігаюча діяльність школи / Ю. В. Науменко // Педагогіка. – 2005. – № 6. – С. 37 – 44.

5. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті // Освіта України. – 2001. – № 1. – С. 22 – 25.

6. Опыт реализации комплексной стратегии образования, формирующего здоровье школьников: сб. статей и научно-методических разработок / Под ред. Ю. В. Науменко. – Волгоград : Изд-во ВГИПК РО, 2005. – 236с.

7. Севрук А. І. Здоров'язберігаючий урок / А. І. Севрук, Е. А. Юніна // Шкільні технології. – 2004. – № 2. – С. 200 – 207.

8. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе. – М. : АПК и ПРО, 2002. – 121 с.

Стаття надійшла в редакцію 5.01.2011 ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова Л. Н. Психологические основания реализации здоровьесберегающих технологий в образовательных учреждениях / Л. Н. Антонова, Т. И. Шульга, К. Г. Эрдынеева. – М. : Изд-во МГОУ, 2004. – 100 с. – (Областная целевая программа "Развитие образования Московской области на 2001-2005 гг.").

2. Ващенко О. Готовність учителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі / О. Ващенко, С. Свириденко // Здоров'я та фізична культура. – 2006. – № 8. – С. 1–6.

3. Науменко Ю. В. Здоров'язберігаюча діяльність школи в навчально-виховному про-